

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Н. Ф. Ржевська
«_____» _____ 20 __ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

ТЕМА: ««М'ЯКА СИЛА» ЯПОНІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ»

Виконавець: студент 4 курсу, 409 групи, Самарін Андрій Ігорович

Керівник: к. політ. н., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин,
інформації та регіональних студій Магда Євген Валерійович

Нормоконтролер

_____
(підпис)

_____
(П.І.Б.)

КИЇВ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЯПОНІЇ.....	6
1.1. Історичний огляд та характеристика механізму «м'якої сили».....	6
1.2. Поняття «м'якої сили» в зовнішній політиці Японії	15
РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ЯПОНІЇ	28
2.1. Офіційні інститути реалізації «м'якої сили» Японії	28
2.2. Неофіційні механізми реалізації «м'якої сили» Японії	34
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	41
3.1. Потенційні галузі для впровадження механізму «м'якої сили»	41
3.2. Рекомендації, щодо покращення ефективності політики «м'якої сили» ...	44
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність. Поняття «м'якої сили» дуже впевнено увійшло в зовнішню політику, як безпрограшний механізм, задля отримання бажаного результату. Під ним розуміється дія в руслі державної зовнішньої політики тієї чи іншої країни різних неурядових і приватних фондів, структур, інститутів, що працюють на території інших країн. Іноді це просто неофіційна підтримка офіційної зовнішньополітичної лінії, але часом і діяльність, яку не може дозволити собі офіційна дипломатія, в тому числі і діяльність, спрямована на зміну внутрішньої політики тієї чи іншої держави. Свій розвиток теорія «м'якої сили» отримала в США. Вона була розроблена американським політологом Джозефом Найем. У своїй роботі він описав як за допомогою «м'якої сили» США зможуть досягти бажаних результатів у зовнішній політиці. Дж. Най виділив три основні складові в концепції «м'якої сили»: культуру, політичну ідеологію і дипломатію. Сам термін «м'яка сила» несе в собі конструктивістські мотиви й завдяки цьому виводить дослідника за рамки традиційних підходів. М'яка сила – це здатність змінювати поведінку інших шляхом не прямого примусу, але розповсюджуючи на них свої цінності. Використання м'якої сили, як і будь-якої іншої, залежить від контексту. Займаючись розповсюдженням власних цінностей та ідей, держава має створити максимально сприятливе для цього середовище. Так, наприклад, застосування м'якої сили є більш ефективним у відкритих суспільствах із децентралізованою владою та демократичним режимом (який включає свободу слова). Можливості «впливати на бажання інших» у закритих країнах із сильною владою диктатора є обмеженими. Крім того, поширювати власні цінності легше у суспільствах із схожими або близькими культурними орієнтаціями. Фундаментальні відмінності провокують реакції відторгнення. Такі ж реакції є відповіддю на занадто агресивне просування будь-якого способу життя або культурного стереотипу. Натомість, краще надавати іншим

свободу обирати. Зрештою, необхідно вміти знаходити баланс між елементами примусу та «м'якої сили».

Актуальність роботи полягає в докладному дослідженні основних інститутів реалізації японського потенціалу «м'якої сили», зокрема Японського фонду, який здійснює програми обміну в галузі культури і мистецтва, викладанні японської мови за кордоном, підтримки досліджень щодо Японії і інтелектуальні обміни.

Дослідження шляхів впровадження «м'якої сили» набуло нової актуальності, завдяки розвитку науки і техніки, і таким чином призвело до розширення методів впливу в зовнішній і внутрішній політиці. Саме Японія, як одна з перших держав, яка почала реалізовувати ці методи в минулому, і яка є передовим гравцем в сфері технологій-повинна бути яскравим прикладом реалізації механізмів «м'якої сили». Проведений аналіз показує, що, незважаючи на історичну і цивілізаційну різницю Японії від континентальних держав Європи, Азії та Америки, ця держава розглядає традиційні механізми прояву «м'якої сили» в якості важливого засобу завоювання лідируючих позицій в світовій політиці, економіці та культурі. Більш того, збагачені національними традиціями методи використання «м'якої сили» дозволяють говорити про нетривіальні рішення держави в цій сфері. У прагненні досягти своїх політичних і економічних цілей Японія діє шляхом пропаганди своїх цінностей, створення позитивного іміджу гуманітарної Японії, переконання, а не прямого жорсткого примусу до співпраці.

Наукова гіпотеза дослідження: використання механізмів «м'якої сили» може посилити вплив Японії на міжнародній арені.

Мета: дослідити способи впровадження механізму «м'якої сили» та його вплив на зовнішню політику Японії.

Завдання дослідження:

- визначити суть поняття «м'яка сила»;
- сформулювати положення, яке займає механізм «м'якої сили» в контексті зовнішньої політики;

- дослідити історичний шлях Японії, щодо проведення політики «м'якої сили»;

- розробити рекомендації, щодо покращення роботи механізму «м'якої сили» Японії.

Об'єкт дослідження: інструменти «м'якої сили» Японії як обов'язкова умова розвитку сучасної держави.

Предмет дослідження: шляхи та методи впровадження «м'якої сили» в контексті зовнішньо-політичної стратегії Японії.

Методи дослідження:

- Метод дослідження отриманої інформації
- Історичний метод
- Гіпотетичний метод
- Контент аналіз
- Системний підхід
- Порівняльний аналіз

Структура роботи: дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел (80 позицій). Загальний обсяг дипломної роботи – 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЯПОНІЇ

1.1. Історичний огляд та характеристика механізму «м'якої сили»

У політиці (і особливо в міжнародній політиці) м'яка сила - це здатність залучати людей до взаємодії та досягати політичні цілі, через призму «привабливості» країни, а не за допомогою примусу (жорстка сила). Визначальною особливістю м'якої сили є те, що вона не є примусовою. Ресурсом м'якої сили є культура, політичні цінності та зовнішня політика. У 2012 році Джозеф Най з Гарвардського університету пояснив, що з м'якою силою "найкраща пропаганда - це не пропаганда", додатково пояснивши, що в епоху інформації «довіра - це найдефіцитніший ресурс».

Джозеф Най ввів поняття «м'якої сили» наприкінці 1980-х. Для Ная, влада - це здатність впливати на поведінку інших, щоб досягти бажаних результатів. Таким чином, саме за допомогою «м'якої сили» отримати бажаного можна без входження в пряму конфронтацію.

М'якою силою можуть користуватися не тільки держави, але й усі суб'єкти міжнародної політики. М'яка сила країни, на думку Ная, спирається на три ресурси: «її культуру (в місцях, де вона приваблива для інших), її політичні цінності та зовнішню політику». [1]

Проте інші автори, такі як британський історик Ніл Фергюсон, критикували ці методи як неефективні. Неореалісти та інші раціоналістичні та неораціоналістичні автори відкидають функції м'якої сили, стверджуючи, що всі учасники міжнародних відносин реагують лише на два типи стимулів: економічні стимули та жорстку силу.

Як концепцію, буває важко відрізнити м'яку силу від жорсткої. Наприклад, професор Національного університету Сінгапуру Дженніс Біалі Маттерн стверджує, що використання Джорджем Бушем фрази «ти або з нами,

або з терористами» насправді було проявом жорсткої сили. У цій ситуації, такий вид сили може класифікуватися по-різному, так як Буш насадив вибір «правильної» сторони, змушуючи інших підкорятися. У цьому випадку м'яка сила, вже й не є такою м'якою.

Є також останні статті про нехтування концепцією її оборонного використання. Оскільки підхід Ная «головним чином зосереджений на тому, як змусити інших виконати ваші замовлення», деякі дослідники стверджували, що держави, такі як Китай, створюють нові підходи до м'якої сили, використовуючи їх в оборонному плані, зазвичай у внутрішній політиці.

Крім того, інші стверджують, що потрібно приділяти більше уваги пошуку та розумінню того, як спроби різних акторів реалізувати м'яку силу можуть дати зворотний ефект, що призведе до шкоди або втрати репутації, або того, що називають «м'яким позбавлення прав і можливостей».

Є багато цікавого, пов'язаного з основою виникнення параметрів привабливості, щодо м'якої сили. Теоретичною проблемою може бути фактор того, що з однієї сторони культура та те, що вважається цінностями у певному соціумі – це об'єктивні речі. Наприклад, права та свободи громадян, або вірність нації, патріотизм-це все поняття, які є фундаментом багатьох ідеологій. З іншої сторони, привабливість певних аспектів є результатом процесу комунікації та обміну між акторами власними уявленнями про світ, а значить – має природу соціального конструкту. [1] А це означає, що об'єктивними цінності не можуть бути, а параметром привабливості ідей можна завжди маніпулювати, впливаючи на них за допомогою масової комунікації. Якщо б можна було систематизувати цей теоретичний феномен, то й практичні підходи мали б інший вигляд.

Щодо поняття «м'якої сили» виникає й інше питання. Якщо пропаганда привабливості для інших реалізовується через комунікацію, то це теж можна розцінювати як насадження, що можна класифікувати як жорстку силу. Таким чином, важко відрізнити параметри «жорсткості» різних способів. Саме цей

теоретичний пласт дозволяє акторам маніпулювати на півтонах розбіжностей політичних поглядів.

З способами впливу силових ресурсів, таких як, приміром, культурна привабливість, на політичні процеси можна дивитися по іншому. Теорія м'якої сили впливає з привабливості культури (а саме, pop-culture), держава може змінювати суспільну думку, тим самим вказуючи на політичний курс влади. При цьому навички реалізовувати цей вплив залежить від різного роду обставин. Таким чином і процент впливу знижується. Наприклад, традиційний набір західної масової культури зближує світобачення американців та європейців, але разом з тим розширює прірву між сприйняттям європейців та мусульман. Політичний ефект зближення у першому випадку залишається сумнівним, а втрати у другому – очевидними. [1] Дружити з усіма-означає ні з ким не дружити. Напевно, це не сама погана стратегія. Таким чином, культура однієї країни одночасно надає позитивні імпульси зі сторони одних та негативні імпульси інших. Варто відзначити, що мова йде саме про соціальні коаліції, які можуть існувати без політичного кордону. Також слід доповнити, що культурна привабливість є історично залежною, тобто існують певні традиції, здобутки та цінності, закладені у минулому – а значить не завжди можна впливати на це швидко. Не вийде все це швидко змінити. Каліграфічні картини Японії, або могутність німецької автомобільної індустрії-є речами неосяжними, якоюсь певною політикою. Людям це подобається, тому що ці аспекти мають культурну спадщину. Вони провірені часом. Тому політику м'якої сили неможливо відбудувати за лічені роки. І саме тому, такі країни як Японія, зробили вірний вклад в майбутнє своєї політики і продовжують ці кроки вдосконалювати.

Культурний вплив існує в дуже абстрактному полі, тому не дуже підлягає тільки реалізації сили з боку держави. Як тільки продукування кінострічок, літератури чи мистецтва стає продуктом влади– воно не може конкурувати з щирим витвором, а тому не може йти в маси. Науково-фантастичні книжки запропонують безліч потенціальних світів, і тому буде

важко пропагувати «один найправильніший», так як кожна людина сама буде обирати свій власний. Так і у політиці. Проблема полягає ще й у тому, що сучасний світ є швидко змінюваним. Не так багато ідеологій витримують більше одного або двох поколінь. Саме через це роль «культурного авторитета» стає дуже мінливою, а той, хто має вплив на це-може дуже легко не втримати цю владу над розумом більшості людей. Реалізація сили у внутрішніх реаліях (йдеться про м'які силові можливості) - має більше шляхів, для вдалого політичного менеджменту. В основі її лежить ідея про взаємозв'язок та переплетіння внутрішньої та зовнішньої політики у міжнародних відносинах. В принципі, постулат класичного політичного реалізму про відокремленість цих двох царин вже мало хто захищає. [1] Йдеться не тільки про наростання популярності демократичних цінностей на початку 90-х років, але й про цілісну комунікацію між людьми. Частина принципів існування держави, як живого організму зазначена у міжнародно-правових документах(приклад: «Загальна декларація прав і свобод людини»). Таким чином, надається поштовх, можливість для переналаштування ідеології внутрішньої політики держав на реалізацію силового ресурсу влади.

Консервуючи деякі комунікаційні чи правові стандарти внутрішньої політики, влада збільшує її силовий авторитет; нехтуючи цими цінностями, вона провокує виникнення критики зі сторони громадськості. Сьогодні на міжнародному рівні існує певна «золота середина», щодо питання ліберальності. Практикуючи апартеїд, геноцид, систематичні репресії, етнічні чистки чи порушення прав людини, сучасна держава навряд здобуде моральне визнання, а отже послабить власні позиції на світовій арені. [1] І навпаки: намагання балансувати та ставити пріоритет на юридичне верховенство, борячись за права меншин чи створення гармонії у внутрішній політиці-може значно допомогти у впливі на певні процеси. Але такий принцип з легкістю може змінитися іншим, з часом. Моральні норми теж можуть змінюватися, що робить весь культурно-моральний інститут- фікцією впливу. Тим не менш, у наші дні і, напевно, в близькому майбутньому, ліберальна сторона політики

держави буде утримуватися в тому числі і силовими методами впливу, що повертає на до феномену м'якої сили. Опосередковано з цим пов'язана четверта хвиля демократизації, а також прагнення ряду країн, зокрема й України, приєднатися до високих демократичних стандартів. [2] Це звісно відноситься й до зовнішньо-політичного курсу. Механізм дії подібних методів заснований на впливі на людську думку. Систематичне використання погроз, односторонніх дій, надмірної сили або ультиматумів у зовнішній політиці різко зменшує можливості держави використовувати силу морального авторитету, як це було із США під час війни у В'єтнамі або внаслідок Іракської кампанії. [2] З іншої сторони демократична зовнішня політика із консервуванням традицій, активна участь у подоланні основних глобальних загроз або схильність до прийняття колективних рішень- підсилюють позиції держав у сучасному соціалізованому світовому суспільстві. Існування різних методів зовнішньої політики, які працюють десятиріччями іноді позначають, як «стратегічну культуру». Це – система цінностей, практик та поглядів стосовно основних зовнішньополітичних дилем; своєрідний світогляд, який держава розвиває, щодо міжнародної політики. Стратегічна культура містить відповіді на ціннісні питання, наприклад, про межі застосування насильства у міжнародних конфліктах, співвідношення цілей та засобів, ціну людського життя тощо. Будучи макросоціологічною категорією, стратегічна культура, звичайно, не впливає вирішальним чином на політику держави, але вона містить саме ті елементи м'якої сили, на яких ґрунтується імідж держави. Саме вона змушує нас вважати, приміром, італійців – авантюристичними, німців – методичними, американців – зверхніми, французів – волелюбними тощо. Сама наявність стратегічної культури вимагає певної історичної традиції здійснення зовнішньої політики, а тому нею володіє не кожна держава, і, відповідно, не для кожної держави стратегічна культура може стати джерелом м'якої сили. Крім того, частіше стратегічна культура формується й справляє вплив на зовнішню політику в великих державах, які мають у власній зовнішній політиці елементи месіанства. Часто стратегічна культура співвідноситься із

ключовими елементами національної (або наднаціональної) ідентичності, являючи собою більш строгий та науково обґрунтований аналог концепції менталітету. Так чи інакше, стратегічна культура формує, до певної міри, м'які силові можливості сучасної держави.

Стратегічна культура є сукупністю стереотипів про стійку поведінку певного суб'єкта при масштабному (за своїми політичними завданнями і військовими цілями) застосуванні військової сили, в тому числі при підготовці, прийнятті та реалізації стратегічних рішень.

В той же час, практично кожен дослідник намагається дати власні визначення поняття «стратегічна культура». При цьому загальним є розуміння, що стратегічна культура є атрибутом не тільки збройних сил, але і всього народу в цілому. Це довготривалий, вельми інерційний соціальний феномен, який часто зберігається майже в незмінному вигляді при зміні військово-політичного керівництва, політичних систем і політичних режимів. Аналіз наукових робіт дозволяє виділити три «хвилі» інтересу до питань стратегічної культури.

Перша хвиля - дослідження зв'язку між культурою і стратегіями національної безпеки. Вперше почали проводитись в США на початку 40-х років минулого століття в рамках вивчення «національного характеру» Німеччини і Японії як потенційних супротивників. Однак після закінчення Другої світової війни ядерна загроза, пов'язана з розвитком холодної війни, відійшла на задній план вивчення культури і її впливу на національну безпеку. Головну увагу було приділено розвитку геополітичної теорії стримування, заснованої на припущенні про переважання раціональних підходів у політиці протистоянь соціально-економічних систем цілому дослідження зв'язку між національною культурою і стратегією не отримало розвитку під час холодної війни. Варто також зазначити, що навіть у післявоєнний період Японія неоднозначно вела себе в контексті комунікації на міжнародній арені та намагалася балансувати, що є характерною рисою ментальності для цієї держави. Після підписання мирного договору, Японія прагматично ставилася

до своїх власних інтересів, проте намагалась політично та економічно дружити з іншими країнами. Яскравим прикладом було небажання японської влади віддавати своїх громадян у миротворчі операції, проте Японія завжди допомагала фінансуванню цим місіям. Проявом формування стратегічної культури було те, що Японія намагалась вибудувувати свою незалежність від західних партнерів не шляхом конфронтації, а шляхом компромісних рішень. Це й принесло свої результати.

Друга хвиля досліджень феномена стратегічної культури в контексті вивчення впливу культурних особливостей на міжнародну безпеку почала формуватися в період 70-х років минулого століття.

Д. Снайдер - автор терміну «стратегічна культура» - вказав у 1997 році на деякі історичні, інституційні та політичні чинники, які сформували унікальний радянський підхід до розробки ключових складових стратегій держави і зіставив їх з поглядами тодішніх правлячих еліт США. Він зазначив, що американські доктрини стримування і обмеження ядерної війни суперечать глибоко вкоріненим радянським поглядам. Отже, радянські лідери, які приймають рішення, бачать світ через призму власної унікальної стратегічної культури, основні положення якої далекі від американських уявлень про взаємну стриманість при виборі зброї.

В результаті був зроблений висновок, що діаметральна протилежність стратегічних культур двох країн не дозволяє розраховувати на «допустимість» обмеженого використання ядерної зброї проти СРСР. Пояснення цього феномена Д.Снайдер намагався знайти в російській історії. Він визначив стратегічну культуру як «сукупність ідеалів, умовних емоційних реакцій і моделей звичної поведінки, які є членами національного стратегічного співтовариства». Робота Д. Снайдера в той час представляла одну з небагатьох спроб розробити концепцію стратегічної культури стосовно реалій холодної війни і провести порівняльний аналіз стратегічної культури держав-суперників. Авторитетні дослідники стверджували, що культура мала непостійний вплив на політику, сформовану елітами. Одним із зроблених

ними висновків було твердження про передбачуваність ядерної стратегії потенційних супротивників.

Третя хвиля досліджень з проблем стратегічної культури охоплює період з кінця ХХ століття і до теперішнього часу.

До числа найбільш важливих робіт з питань стратегічної культури в третьому поколінні досліджень слід віднести книгу Алістера Джонстона «Культурний реалізм: стратегічна культура і велика стратегія в китайській історії», в якій вивчається стратегічна культура Китаю, її становлення, сутність і характер. Ця робота являє собою проміжний результат всього комплексу попередніх досліджень по стратегічній культурі і спрямована на вивчення наявності та характеру китайської стратегічної культури і причинно-наслідкових зв'язків із застосуванням військової сили проти зовнішніх загроз. Джонстон вважав, що концепція стратегічної культури дозволяє отримати конкретні прогнози про стратегічний вибір. У своєму дослідженні він визначає поняття стратегічної культури як «подану стратегічну ситуацію, яка зумовлює спектр моделей поведінки в ній і сприяє вибору кінцевої дії». Він розглядає культуру як середовище ідей і уявлень, яка обмежує стратегічні вибори. При цьому стратегічна культура являє собою цілісну «систему символів» (аргументації, аналогії, метафори), яка формує уявлення про роль і ефективність військової сили в міждержавних відносинах, надаючи їм ауру очевидності. [3] Тим самим стратегічна культура створює довготривалі стратегічні переваги, формує базові уявлення про стратегічне середовище, в числі яких:

- роль війни, а також те, чи представляє собою війна норму або відхилення;
- ворог і пов'язані з ним загрози;
- ефективність використання військової сили і здатність контролювати результат застосування сили, а також умови, при яких застосування сили доцільно;

– уявлення про найбільш ефективні варіанти стратегічних відповідей на загрози.

Методологічно важливою є робота американського політолога Д. Лантіса «Стратегічна культура: розуміння суті стратегії від Клаузевіца до конструктивізму», який підняв ряд ключових проблем, що мають принципове значення для теорії і спрямованості подальших досліджень в даній області. Він задається питаннями, чи забезпечують різні теорії стратегічної культури адекватне пояснення вибору політики національної безпеки; характеризується чи стратегічна культура якоюсь постійністю або ж вона здатна розвиватися протягом довгого часу; наскільки стратегічна культура універсальна. [4] Відштовхуючись від цієї теорії, можна по-різному відноситися до оцінки ефективності «м'якої сили».

Оцінка ефективності «м'якої сили» є досить складним завданням. Сам автор концепції «м'якої сили» Джозеф Най відзначав, що, на відміну від військової сили або економічних заходів, які дозволяють, у разі успішної реалізації, домогтися певних результатів в якийсь період часу, «м'яка сила» більш складна у використанні. Адже багато ключових ресурсів «м'якої сили» перебувають поза контролем держави, а ефект в значній мірі залежить від готовності аудиторії сприйняти пропоновану їй культуру або цінності. Більш того, Най вказував, що дії, що реалізуються за допомогою «жорсткої сили» можуть істотно вплинути на сприйняття країни та переважити всі досягнення «м'якої сили». [5] Ряд авторів звертають також увагу на тривалість часу, необхідного для появи ефекту від застосування «м'якої сили».

Джозеф Най пише про те, що найчастіше ресурси «м'якої сили» працюють, створюючи середовище для реалізації тієї чи іншої політики, і іноді потрібні роки, щоб досягти бажаних результатів. В західних країнах активно використовуються різні шкали ефективності «м'якої сили», проте експерти і представники різних гілок влади, залучені в процес оцінки ефективності державної політики «м'якої сили», вказують на недоліки подібних шкал. Незважаючи на значні труднощі і протиріччя, вимір і оцінка ефективності

«м'якої сили» залишаються актуальними завданнями для їх вирішення. Вони обговорюються і удосконалюються. [6]

З'являється все більше міжнародних рейтингів і досліджень, які співвідносять між собою різні країни по параметрами, які характеризують їх «м'яку силу», а також зіставляють держави за окремими напрямками, які безпосередньо відносяться до «м'якої сили» - такими, як культурний і науковий вплив, привабливість для туристів або іммігрантів, привабливість бренду країни та ін. Порівняльний підхід дозволяє судити про успішність зовнішньополітичної діяльності держав в ширшому контексті і вивчати досвід найбільш впливових держав з точки зору «м'якої сили». Дослідження, що проводяться регулярно, також дають можливість відслідковувати динаміку зміни позицій країни в порівнянні з іншими державами як головними суб'єктами міжнародних відносин і робити висновки про результативність проведеної ними зовнішньої політики.

1.2. Поняття «м'якої сили» в зовнішній політиці Японії

Застосування методів «м'якої сили» в політиці Японії бере початок з традиції зарубіжного досвіду, доповненого національною особливістю цієї країни.

У зв'язку з цим образ загадкової, але надзвичайно привабливої країни, що має давню культуру, багатовікові традиції та яскравий модернізаційний потенціал, став все активніше використовуватися в зовнішній політиці. Саме вдале виконання зовнішньополітичних задач в цьому контексті дуже вигідно впливає на національний бізнес та на внутрішню політику в цілому.

У 50-60 роки через відсутність мілітарських настроїв в політиці, Японія почала реалізовувати методи м'якого впливу, змінювати систему, відходити від збройних конфліктів, як інструментів по розвитку політики країни. Олімпіада в Токіо (1964 р.) сприяла зміцненню іміджу економічно розвиненої держави; пропаганда японської мови, літератури, мистецтва, досягнень в сфері

високих технологій, чайні церемонії привели до зростання масштабів «культурних і інтелектуальних обмінів». США, в контексті формування зовнішньої та внутрішньої політики, зіграли велику роль. Після Другої світової війни, політичні амбіції США дуже близько пересікалися з політичним курсом Японії на економічну незалежність, і завдяки цьому, завдяки політичній боротьбі і подальшому впровадженні японської політики «м'якої сили», ми можемо бачити політичний результат Японії. Також варто відмітити, що саму теорію політики «м'якої сили», створив саме американський політолог Джозеф Най. Ту саму теорію, яка так вдало працює на політичне змагання економічних потенціалів Японії та США.

Автор поняття «м'якої сили» американський політолог Джозеф Най серед азіатських країн виділяє саме Японію як державу, що володіє найбільш великим ресурсом « м'якої сили ». Одне з лідируючих місць у світі за кількістю зареєстрованих патентів, провідне місце по наданню допомоги зарубіжним країнам, найбільша тривалість життя - такий образ Японії в очах світової спільноти формує повагу до цієї країни. І для цього навіть не треба провокувати країни на конфлікти. Простежуючи основні тенденції в розвитку «м'якої сили» Японії, Джозеф Най також вказує і на обмеження, які стримують розвиток «м'якої сили» цієї країни. [1]

По-перше, основним обмежувачем виступає «внутрішня орієнтація її культури на збереження, консервацію особливостей її ділової етики і способу життя. Саме така внутрішня установка заважає Японії претендувати на більш широке поширення її впливу в світі ».

По-друге, військове минуле Японії, яке до сих пір змушує тримати дистанцію таких країн, як Китай і Корея.

По-третє, серйозні демографічні проблеми в країні.

По-четверте, мовний бар'єр. Незважаючи на зусилля Японії, спрямовані на поширення японської мови в світі, вона все ще мало вивчається і навряд чи стане істотно більш популярною в найближчому майбутньому, через складність її вивчення.

Крім того, Японія стикається зі стрімко зростаючою конкуренцією з боку Китаю і Індії з їх цивілізаційним, культурним і людським потенціалом і швидкими темпами економічного зростання. І хоча ці країни по відношенню до сусідів не соромляться заявляти про свої інтереси в методах «жорсткої сили», не можна не помітити все більш активного використання ними «м'якої сили» (культура, освіта, наука, кухня, товари повсякденного попиту тощо). [7] У сучасній Японії все частіше звучать заклики до більш ефективного використання «м'якої сили» на міжнародній арені. Ставиться завдання розширити співпрацю зі світовим співтовариством, наголошується на необхідності збільшення інвестицій в розвиток такого співробітництва. При цьому виділяється два вектори в системі дій:

- один спрямований на високорозвинені країни і країни, що розвиваються з високим ресурсним і ринковим потенціалом (США, Францію, Італію, Південну Корею, Сінгапур, Китай, Індію, Бразилію,
- інший спрямований на економічно слабкі країни. Відповідно різняться цілі і завдання в системі таких дій:

в першому випадку найголовніше - просування інтересів національного бізнесу,

у другому - демонстрація гуманітарної зрілості і економічної потужності японської держави і суспільства.

Заслуговує на увагу японський досвід інституційного вирішення цих завдань. Для розробки концептуальної основи «м'якої сили» в 2004 році було створено Консультативну раду на чолі з професором університету «Хосей» А. Тамоцу, одним із завдань якого стало поліпшення іміджу Японії в світі. Підхід до цієї проблеми був заснований на експорті традиційних культурних цінностей, просування яких покликане показати історичну значимість Японії і її багатовікової культури для світової спадщини. Виявилось, що саме зростання масового інтересу до японської історії і культури, відкриває нові шляхи для японського бізнесу. Запропонована Консультативною радою

концепція пропагує самотутню масову культуру Японії, як ключ до розуміння ментальності та взаємодії з громадянами. [8]

Вперше цей курс японського уряду озвучив у серії своїх публічних виступів в 2006 р. міністр закордонних справ Т. Асо. Основні положення курсу були узагальнені в його програмній промові «Новий погляд на культурну дипломатію» (2008 р.) і в тому ж році в «Новій стратегії Японії в умовах сучасної епохи». При цьому особливо відзначалася завдання подальшого просування «м'якої сили» як одного з найбільш перспективних напрямків розвитку країни на найближчі роки, а також пропаганда японської поп-культури.

Нинішній кабінет міністрів, очевидно, підтримує цей курс, зосередивши зусилля на розвитку нового для Японії проекту "Cool Japan" с метою просування японського бізнесу і подальшого розвитку основних галузей японської культурної індустрії - аніме (індустрія телевізійних серіалів, фільмів, розповсюджуваних як на відеоносіях, так і призначених для кінопоказу), комп'ютерних ігор, моди, кухні і так далі. Про це свідчить розпорядження прем'єр-міністра Японії від 2013 року, про створення спеціальної консультативної групи для розробки нового великого брендинг-проекту з аналогічною назвою "Cool Japan", за допомогою якого планується підвищити популярність японської культури в Китаї, Франції, США, Індії, Південної Кореї та інших країнах, а також збільшити приплив іноземних туристів в Японію.

Незважаючи на гуманітарний зміст цього проекту, його мета - сприяння розвитку та експорту продукції японського креативного бізнесу. Слід зауважити, що в українській практиці подібне поєднання інтересів культури і бізнесу знаходиться в зародковому стані.

Практична реалізація політики «м'якої сили» Японії є переважно прерогативою Міністерства закордонних справ, яке сприяє просуванню традиційної японської та сучасної поп-культури.

Щорічно публікуються звіти міністерства (Diplomatic Bluebook), в яких прописана нова, не характерна для традиційно закритої для зовнішнього світу Японії (як було у 20 столітті) тезу, згідно з якою з метою «ефективної реалізації зовнішньої політики необхідно сприяти зацікавленості в зближенні з Японією інших країн та формуванню позитивного образу Японії за допомогою надання інформації про культуру не тільки урядам інших країн, а й безпосередньо громадянам. Відбуватиметься це шляхом заохочення міжособистісної взаємодії на рівні громадськості (громадська дипломатія)». Завдяки співпраці з іншими міністерствами, відомствами і різними організаціями Міністерство закордонних справ активно пропагує традиційні японські цінності, організовує японські дипломатичні місії за кордоном.

З метою залучення інтелігенції, що впливає на міжнародну громадську думку, МЗС Японії запрошує в країну для участі в різних заходах зарубіжних громадських діячів, журналістів, а також осіб, які в перспективі можуть зайняти в своїх країнах керівні посади. Крім того, міністерство підтримує участь японської інтелектуальної еліти в міжнародних конференціях.

Подібна робота вимагає від її організаторів ретельного аналізу культур і бачення перспектив подібної неформальної взаємодії із зарубіжними партнерами. Японія надає допомогу країнам, що розвиваються в збереженні та відродженні культурної спадщини. [9]

В рамках ініціатив по вирішенню територіальних суперечок Японія надає великим міжнародним ЗМІ можливості проведення інтерв'ю з прем'єр-міністром, міністром закордонних справ і японськими послами в зарубіжних країнах. Використовуючи подібні інструменти «м'якої сили», Японія прагне заручитися підтримкою своїх позицій у світовій спільноті у визнанні законності пропонованих нею вимог.

Також заслуговує на увагу досвід Японії в організації використання «м'якої сили» за конкретними напрямками: у сфері культури та просування мови, співпраці в галузі освіти, а також участі в програмах і проектах допомоги для культурного розвитку в цілому.

Культура і просування мови

У 1972 р за ініціативою Міністерства закордонних справ Японії був заснований Японський фонд (The Japan Foundation) - спеціальна організація для розвитку міжнародного культурного обміну Японії . Правовий статус дозволяє фонду більш ретельно планувати свою діяльність і залучати фінансові ресурси з різних джерел. Фінансову основу фонду складають урядові капіталовкладення; поточні витрати на його діяльність покриваються за рахунок доходів від управління капіталом, урядових субсидій і приватних пожертвувань. Японський фонд є єдиною в Японії організацією, що здійснює всебічну діяльність з культурних обмінів між Японією і іншими країнами. Фонд ставить собі за мету внести вклад в формування фундаменту гармонійного співіснування народів Японії та всіх країн світу і веде свою діяльність за трьома основними шляхами, а саме:

1. Програми обміну в галузі культури і мистецтва

Японський фонд репрезентує культурне життя сучасної Японії для всіх - від традиційної японської культури до явищ поп-культури, що привертають до себе увагу людей по всьому світу. Крім того, фонд відкриває нові можливості для обмінів між діячами культури і мистецтва. Проводить обміни між творчою молоддю різних країн та й звичайних громадян в цілому. Фонд також виступає організатором проектів пов'язаних з різними техніками мистецтва, що є дуже приємним для людей, які не тільки отримують бажаний досвід, а й різні гранти, при цьому частіше за все оплачуючи лише переліт.

2. Програми з викладання японської мови за кордоном

З метою подальшого збільшення за кордоном числа тих, хто вивчає японську мову і викладачів японської мови, Японський фонд здійснює ряд програм з викладання японської мови: направлення фахівців з викладання японського мови за кордон; проведення іспиту на визначення рівня японської мови (Кваліфікаційний іспит на знання японської мови); організація стажувань для викладачів японської мови і вивчення японської мови в Японії; розробка навчальних матеріалів і так далі.

3. Програми з підтримки досліджень по Японії і інтелектуальних обмінів Стимулюючи розвиток міжнародного діалогу і дослідницької діяльності, Японський фонд надає підтримку науково-дослідним організаціям і індивідуальним дослідникам, які займаються вивченням Японії. Фонд також сприяє розширенню мережі дослідників, інтелектуальних обмінів по таким напрямками, як вирішення глобальних проблем та реалізації міжцивілізаційних діалогів.

Японська і міжнародна практика організації дієдатних фондів, які формують і підтримують міжнародні культурні та наукові зв'язки в національних інтересах, заслуговує на увагу усіх країн та може бути успішно використана для створення і просування позитивного іміджу країн за кордоном.

Іншою інституційною формою реалізації потенціалу «м'якої сили» є створення в кінці минулого століття в країнах з економікою перехідного типу японських центрів. Їх мета - привернення уваги до внеску Японії в сприяння розвитку, а також підготовки кадрів для ведення бізнесу і створення сприятливого підґрунтя для розвитку співпраці між місцевим і японським бізнесом, тобто виведення локального бізнесу на національний рівень. [10]

Центри надають інформацію про Японію широкому загалу в інших країнах за допомогою бібліотек, аудіовізуальних ресурсів та Інтернету, передають інформацію про умови перебування тим, хто зацікавився. Таким чином, за допомогою «сарафанного радіо» люди більше дізнаються про життя в Японії. Тим самим Центри відіграють значну роль у розвитку взаємодії і взаєморозуміння між іншими країнами і Японією, постійно розширюючи свою діяльність, залучаючи до співпраці приватні підприємства, органи державної влади, студентів і широку громадськість. У Монголії, В'єтнамі, Камбоджі, Лаосі, а також в Казахстані, Киргизії, Узбекистані та в Україні японські центри пропонують три основні програми:

1. Бізнес-курси. Проводяться для представників приватного сектора, підприємців, молодих державних службовців, студентів, які в подальшому

мають намір робити внесок в розвиток своєї держави. Учасники мають можливість навчатися навичкам японського менеджменту післявоєнного періоду за допомогою семінарів, практичних робіт в галузі управління бізнесом, виробництва, маркетингу та ін. Також можливе проведення індивідуальних курсів в залежності від конкретних запитів.

2. Японська мова. Японські центри надають можливості для вивчення японської мови з метою поглиблення розуміння відносин з Японією, а також подальшого розширення можливостей для працевлаштування та навчання в Японії. Кожен центр забезпечує систематичний навчальний план для вивчення японської мови від початкового до просунутого рівня. Студенти на курсах встановлюють зв'язки з Японією, деякі знаходять роботу в японських компаніях. Студенти японських університетів проводять зустрічі зі студентами курсів, стимулюючи їх інтерес до співпраці з університетами та іншими установами Японії. Курси відвідують також місцеві співробітники японських компаній з метою вивчення японської мови. Японські центри координують свою роботу з Японським фондом, в тому числі проводять спільні лінгвістичні курси.

3. Програми, спрямовані на сприяння взаєморозумінню. Програми реалізуються з метою поглиблення взаєморозуміння між народами країн, в яких розташовані центри, і Японією. Зокрема, центри надають можливості для культурного обміну між приймаючими країнами і Японією за допомогою проведення різних заходів, які знайомлять з культурою і традиціями один одного, беруть участь в зборі та передачі інформації про Японію, в тому числі про можливості навчання місцевої молоді і умови перебування в Японії. [10]

Саме цікаве те, що головною ціллю є не просто надання інформації про країну, а плани щодо створення в інших країнах цільових груп населення, орієнтованих на розвиток бізнесу з японськими партнерами.

Новим важливим інструментом реалізації японського потенціалу «м'якої сили» є розгортання проекту «Cool Japan». Термін, по суті, є «плагіатом» з бренду політики, ініційованої в 1990-х роках прем'єром Т.

Блером, «Cool Britannia». Стосовно до Японії термін отримав свій розвиток в статті історика Д. МакГрея . МакГрей писав про суперсилу, яку отримала Японія, оскільки вплив її культури поширюється по всьому світу, незважаючи на економічні та політичні проблеми останніх років. Досліджуючи молодіжну культуру і роль манги, аніме, моди, кіно, електроніки, архітектури, кухні, МакГрей високо оцінив японську «м'яку силу», задавшись питанням про те, яких поглядів має дотримуватися держава.

Він також висловив думку, що японська рецесія навіть сприяла зміцненню іміджу Японії як сучасної держави завдяки часткового руйнування колишнього жорсткого соціального устрою і орієнтації економіки переважно на великий бізнес.

Аргументи автора і його висновки спірні. Проте в умовах вельми непростого економічного становища і туманних перспектив подальшого розвитку Японії ,японський істеблїшмент прийшов до висновку, щодо необхідності сприяння зовнішньої експансії своїх підприємств малого і середнього бізнесу, що працюють в так званих «творчих галузях», до яких прийнято відносити рекламу, архітектуру, мистецтво, промисли, дизайн, моду, відеопродукцію, ігри, музику, шоу-бізнес, створення програмного забезпечення та його обслуговування, радіо і телебачення, виробництво меблів, столового приладдя, ювелірних виробів, продуктів харчування , туристичних послуги.

За даними Міністерства економіки, торгівлі і промисловості Японії, японський ринок творчої індустрії складає 7% загального обсягу продажів і 5% загальної чисельності зайнятих. Його масштаби можна порівняти з обсягами продажів продукції японської автомобільної (8%) і електронної промисловості (7%) [11]. За даними Міністерства економіки, торгівлі і промисловості Японії, в 2020 р. світовий ринок індустрії культури склав більше 900 трлн ієн. Під індустрією культури це відомство має на увазі продукцію легкої промисловості, дизайн і моду, продукцію харчової промисловості, національну кухню, виробництво посуду і кухонного начиння,

елементи теле-, кіно- і відеоіндустрії, медіа-контент, туризм, ремісниче виробництво, в тому числі широкий асортимент товарів народних промислів. До 2020 р. Японія мала намір завоювати 9-11% цього ринку. За деякими даними, їй це вдалося.

Співпраця в галузі освіти

Японія відіграє важливу роль на світовому ринку освітніх послуг. В липні 2008 р Японія розробила План «300,000 International Students Plan» з метою прийому 300 тис. іноземних студентів(до 2020 року включно). У 2009 р. Міністерством освіти, культури, спорту, науки і технології Японії для реалізації цієї мети був запущений проект «ГЛОБАЛ 30», спрямований на стратегічне міжнародне співробітництво і формування центрів інтернаціоналізації освіти Японії.

Він забезпечив високу якість освіти з використанням унікального потенціалу японських університетів, що передбачало створення сприятливого і доступного освітнього середовища для студентів з інших країн. Для реалізації проекту були відібрані 13 університетів Японії, які отримують фінансову допомогу в розмірі 200-400 млн ієн в рік протягом п'яти років. Кожний університет, який отримав цю допомогу, повинен був набрати від 3 до 8 тис. іноземних студентів.

Згідно з цим планом, для створення ефективної освітнього та дослідницького середовища для іноземних студентів університети були зобов'язані:

- 1) організувати проведення курсів, після закінчення яких випускниками можуть бути отримані відповідні ступені;*
- 2) удосконалити систему прийому іноземних студентів та організацію стажувань в японських корпораціях;*
- 3) надати іноземним студентам можливість вивчати японську мову і культури Японії;*
- 4) сприяти стратегічному міжнародному співробітництву (створення за кордоном двох окремих представництв від кожного*

університету, можливість проводити відбір місцевих кандидатів за допомогою вступних тестів і т.д., збільшення кількості японських студентів, що навчаються за кордоном за програмами обміну та ін.).

З метою забезпечення комунікації для учнів в Японії були створені «Представництва колективного користування університетами» в восьми містах семи країн, які надавали повну інформацію про японські університети, включаючи семінари з прийому та тести для зарахування.

Японські університети прагнули диверсифікувати свою діяльність в країнах-партнерах. Так, Нагойський університет здійснює плідну співпрацю з кількома провідними навчальними закладами Узбекистану. На основі двосторонніх угод Нагойський університет співпрацює з Університетом світової економіки і дипломатії, Ташкентським державним юридичним університетом і Самаркандським державним університетом.

Між Ташкентським державним юридичним університетом і Нагойським університетом підписані угоди про академічні обміни і співробітництво (2000) і Меморандум про студентський обмін (2006 р.). У ТГЮУ відкритий Центр Нагойського університету, який займається навчанням японської мови та основ правової системи Японії. До теперішнього часу в Нагойському університеті проходять навчання понад 130 студентів з Узбекистану.

Головною метою співпраці з навчальними закладами є встановлення партнерських відносин, розробка і реалізація міжнародних освітніх програм різних форматів, інформування студентів про існуючі стипендіальні програми для навчання і проведення досліджень в Японії, що дозволяють студентам отримувати дипломи та сертифікати в провідних університетах Японії.

В результаті корпус зарубіжних студентів, які взяли участь в японських університетських програмах, стає провідником інтересів Японії в своїх країнах. [11]

Офіційна допомога розвитку

Офіційну допомогу розвитку (ОДР) Японія почала здійснювати в 1954 році, ставши учасницею «Плану Коломбо». З цього моменту Японія надає за допомогою програми ОДР фінансову і технічну допомогу країнам, що розвиваються, прагнучи тим самим надати свій внесок у встановлення миру і розвиток міжнародного співтовариства і, таким чином, забезпечити гарантії власної безпеки і процвітання.

Японська система офіційної допомоги розвитку (ОДР) має на меті надання грантів і кредитів на умовах концесії, які надаються країнам, що розвиваються і регіонам, включеним до списку країн і регіонів - одержувачів допомоги, створених Комітетом сприяння розвитку (КСР) Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) в основному з метою підвищення економічного розвитку і добробуту. [12]

Участь Японії в ОПР здійснюється на двосторонній основі, яка використовується для надання підтримки країнам, що розвиваються напряду і у вигляді участі в проектах багатосторонньої допомоги, здійснюваних через міжнародні організації.

Гранти як інструмент «м'якої сили» мають на меті надання фінансових коштів на конкретні проекти країнам, що розвиваються з низьким рівнем доходу без необхідності їх повернення. Кошти спрямовуються на підвищення якості функціонування основних інфраструктур - шкіл, лікарень, засобів водопостачання, доріг, а також налагодження систем охорони здоров'я і медичного обслуговування, придбання обладнання та ін.

Інша форма допомоги за рахунок грантів - технічне співробітництво з метою розвитку людських ресурсів і формування адміністративних систем в країнах, що розвиваються - передбачає відправку фахівців, надання необхідного обладнання та підготовку персоналу з країн, що розвиваються в Японії і інших країнах. Урядові позики надаються Японією відповідно до міжнародної практики за умови, що країна, що розвивається погасить їх в майбутньому. Цей вид позики приймає форму кредитної допомоги. Кредити

видаються на конкретні проекти, що вимагають значних грошових коштів і реалізовані урядами країн, що розвиваються для розробки соціально-економічної інфраструктури, таких як дороги, електростанції та ін.. Позики ОПР підтримують певний рівень доходу в країнах, що розвиваються, надаючи їм пільгові довгострокові позики (в японській ієнах) з низьким рівнем процентної ставки на фінансування місцевих програм розвитку. Непроєктні кредити спрямовані на вдосконалення політики та інститутів країн, що розвиваються.

Багатостороння допомога включає внески до Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) і Програму розвитку ООН (ПРООН), внески і пожертвування до Світового банку і так далі. Японія пишається своєю участю в програмах ОПР і пропагує результати в країнах-реципієнтах і для японських платників податків у своїй країні. [12]

«М'яка сила»-це добре працюючий, проте мінливий політичний ресурс. Якщо неправильно його використовувати-він може зіграти проти держави. Японія давно та дуже вдало почала використовувати цей механізм, чим їй завдячує увесь світ, беручи приклад не тільки з культурного життя, а й економічного. Існує багато офіційних та неофіційних механізмів впровадження «м'якої сили». І кожен з механізмів треба більш детально доглянути, для того щоб зробити висновки, щодо результативності кожного з них.

РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ЯПОНІЇ

2.1. Офіційні інститути реалізації «м'якої сили» Японії

Не дивлячись на формально існуючий плюралізм думок в політиці, економіці та теорії ідеології, японське суспільство базується на єдиній парадигмі цінностей, традицій та комунікацій. Японія, як конституційна монархія, має імператора, який є традиційним символом держави і єдності японського народу. Взагалі, імператорський інститут також часто відносять до одного із способів впливу та реалізації політики «м'якої сили». З асоціативної точки зору ієрархічність, нехай й юридична, консервує в уявленні народу факт збереження традицій та чітко зрозумілих цінностей, яких начебто мають дотримуватися усі громадяни. Роль монархії в «м'якій силі» Японія займає важливе місце. Хоча й роль японського монарха не така популярна, як наприклад, британська монархія, проте з соціально-культурними цілями ця влада справляється вдало. Так соціальні інститути балансують між сучасним світом та традиційним японським, що надає більше можливостей для впровадження різної політики, коли це вигідно. Так, завдяки запутаній системі комунікації між поколіннями, Японія навчилася балансувати у своїй політиці. В цілому цивілізація цієї держави сформувалася через складні та запутані етнічні контакти. Життя в постійному очікуванні стихійних руйнувань, мала кількість придатної для обробки землі- зіграли свою роль у формуванні психології та естетичних поглядів японців 17 ст. і до середини 19 ст. Японія була практично закрита для іноземців (зв'язки зберігалися тільки з Нідерландами і Китаєм). [13] Під час такої ізоляції була сформована національна однорідність, схожість японського суспільства. Через кілька століть увесь світ зміг побачити культуру Японії, яка звісно зробила позитивний вплив на подальший розвиток європейської та світової культури в цілому. Навіть один з найвидатніших митців за весь час Вінсент ван Гог

перебрав стилізацію картин з японської культури. Фактично увесь імпресіоністський напрямок в живописі, який традиційно вважають здобутком європейської культури-це те, що принесла до Європи закрита Японія.

Після того, як Японія програла у Другій світовій війні, частково політичний вплив над Японією отримали США. Завдяки демократичній політиці японської влади, вдалося уникнути політичних розбіжностей та почати вибудовувати свою стратегію ведення політики. Особливості системи культурного та економічного розвитку Японії, після закінчення Другої світової війни відображалися у вдалому та поетапному реформуванні соціальної ланки, під час якого всі європейські процеси модернізації були адаптовані у внутрішній політиці країни, були зніційовані способи реалізації відповідних економічних інститутів, шляхом їх органічного введення в японську цивілізаційну систему. Причому всі зміни здійснювалися за допомогою «реставрації» традиційних форм реалізації соціальних інститутів, звичаїв і цінностей, які перетворювалися при цьому таким чином, щоб вони були здатні функціонувати в сучасному світі . [13]

У 80-і рр. ХХ ст. Японія почала структурно перебудовувати систему внутрішньої політики, підвищувати економічний ріст та розвивати власний науково-технічний потенціал. Була проведена чітка політика, щодо мотивації основних галузей промисловості до економічного росту. Також особлива увага приділялася культурі управління. Було змінено макроекономічну стратегію, сформувалися нові економічні цілі. Завдяки цьому був досягнутий: низький рівень інфляції, висока норма заощаджень населення, створені сприятливі умови інвестування та інше.

Важливим елементом пристосування японської економіки до нових умов став переклад виробничих потужностей обробної промисловості за кордон - в країни з більш дешевою робочою силою і більш сприятливими валютними курсами. Японія перетворилася на найбільшого в світі кредитора. Можна сперечатися про те, чи відбулася в другій половині ХХ ст. зміна

«ракурсу японської цивілізації», про характер її трансформації і відповіді на виклики «епохи глобалізації». Але видатні успіхи, досягнуті Японією в соціально-економічному розвитку, не викликають сумнівів. Йдеться як про досягнення в науково-технічній сфері, високий рівень життя, так і про звершення в сфері менеджменту. В основі цінностей управлінської культури Японії лежить командно-колективістський принцип. Однак колективізм на Сході, як правило, є невіддільним від ієрархії. У книзі, присвяченій діловій культурі Японії, йдеться про те, що японська компанія може бути згуртованою, але аж ніяк не демократичною.

Політична і управлінська культура Японії не означає того, що не можна висловлювати свою думку. Йдеться про інше - про порядок її вираження, який встановлюється традицією і нормами. Багато дослідників справедливо звертають увагу на особливості японського менеджменту, що зумовило багато досягнень нових індустріальних країн Далекого Сходу. Саме східна трудова етика і послужила основою для успішного менеджменту. Більшість авторитетних фахівців погоджуються з тим, що корпорації, як і нації, мають свою культуру, що складається з комплексу взаємодіючих факторів, що включають досвід минулого і сьогодення, структурні характеристики і погляди керівників. Американський дослідник Б. Танстолл визначав культуру як комплекс еталонів поведінки, настроїв, символів, відносин і способів ведення бізнесу. Унікальність культури полягає в тому, що вона забезпечує досягнення бажаного майбутнього компанії та є надбанням системи її внутрішніх цінностей. К системі цінностей відносяться основні філософські положення та ідеї, прийняті в компанії. Вони є ядром корпоративної культури. Цінності визначають напрямок діяльності працюючих, що забезпечує досягнення успіху, і встановлюють стандарти досягнень всередині організацій. Причому цінності, як правило, передаються не стільки шляхом формальних письмових процедур, скільки за допомогою неформальних методів: історій, міфів, легенд, метафор та ін. В світі поширена думка, що японці - більш досвідчені майстри, ніж інші народи, але головна відмінність їх

в тому, що вони свою майстерність направляють на практичні і функціональні цілі.

Сучасна культура Японії має дуже різноплановий та різнобарвний вигляд, особливо порівнюючи її з країнами, які не знаходилися певний час своєї історії у повній ізоляції. Традиції літнього покоління японців існує на одному рівні з технологічними стрибками та тотальною роботизованістю. Електронні машини з майбутнього, старинна одяг з минулого, свобода в прояві себе європейських країн та притаманна закритість східних народів-усе це баланс, у якому існує сучасна Японія. Таким чином існує й культурне і політичне життя японців, в якому національні традиції поєднуються із зростаючим інтересом до зарубіжної культури. Тим не менш, значну роль в вихованні нових поколінь віддають традиціям, які підпорядковуються сучасним реаліям. Залежно від цілей дослідження, в них може існувати притаманна Японії унікальність культурного феномену (гомогенність і корпоративність суспільства, стійкість і продуктивність найдавніших традицій). [13]

Історія вказує на те, що не дивлячись на консервативність поглядів, схильність до залишення певними гуманітарними інститутами у початковому вигляді більшості традицій, Японія все ж таки реалізовує нове бачення та потрохи інтегрує старі традиції у сучасне життя. Причина цього полягає в тому, що Японія вдало вміє балансувати на різних культурних парадигмах, а влада розуміє важливість, як збереження старих традицій, так і появлення нових традицій.

Якщо в Європі новий курс розвитку досягався, через знищення попередніх ідеологій, то в Японії було проведено політику з реконструкції старих традицій та покращення старих догматів, а не їх заперечення. Такий підхід до власної історичної спадщини, ймовірно, слід шукати в багатовіковій практиці культурної взаємодії з цивілізаційними центрами, по відношенню до яких Японія займала периферійне положення (Китай, США). [13] Сусідство з цими державами, враховуючи відсутність прямого політичного впливу,

викликало у японців проблему збереження власної ідентичності, через існування масових культурних і технічних обмінів. Це підштовхнуло Японію провести політику адаптації швидкоплинних культурних обмінів та зробити так, щоб це працювало на державу, а не проти неї.

В останні десятиліття японська культурна дипломатія в основному здійснюється «Департаментом громадської дипломатії» при Міністерстві закордонних справ. Цей департамент був створений після великої реорганізації МЗС в 2004 році і координує роботу декількох відділів, включаючи відділ планування громадської дипломатії, відділ у справах культури, відділ багатостороннього культурного співробітництва, відділ програм міжнародних обмінів, відділ внутрішніх зв'язків з громадськістю. Згідно з офіційними документами відділу планування громадської дипломатії, його робота здійснюється в рамках чотирьох основних видів діяльності: освіти, туризму, економічного співробітництва та спеціальних зв'язків. [14]

Освіта включає відвідування місцевих шкіл, розповіді про культуру Японії і проведення вступних семінарів про Японію для викладачів молодших, середніх і старших класів.

Туризм включає в себе заохочення відвідувань Японії іноземними громадянами. Ці два компоненти вважаються головними і їх основна мета познайомити іноземців з Японією.

Економічне співробітництво полягає в заохоченні іноземних ЗМІ у висвітленні міжнародних проектів економічного співробітництва Японії та іноземних держав.

Спеціальні зв'язки включають в себе величезну кількість зусиль громадської дипломатії, які сприяють тому, що Японія частіше відвідується відомими і видатними іноземними гостями. Сюди також входить використання інтернету для передачі інформації. Спеціальні зв'язки описуються, як політика зі зв'язків з громадськістю, за допомогою якої міністерство намагається поширювати інформацію про японську державну

політику серед іноземців. Можна виділити шість напрямів діяльності цього відділу:

- допомога японським дипломатичним місіям за кордоном організація семінари, конференцій, видання газет і журналів, узгодження появ працівників МЗС Японії на іноземною телебачення і радіопрограмах
- дослідження іноземної громадської думки
- культурні обміни(наприклад, запрошення іноземних лідерів громадської думки)
- видання друкованих матеріалів про культуру Японії
- поширення інформації через міжнародне телемовлення
- поширення інформації в інтернеті. [14]

Також, у червні 2017 року, Парламентська асоціація з просування культури і мистецтва Японії розробила великий комплекс поправок до Основного закону про культуру і мистецтво. Його початковий текст доповнили статті, присвячені міжнародному культурному обміну. Стаття 7 передбачає розробку кожні п'ять років «Основного плану по просування культури і мистецтва», що визначає основні напрями зовнішньої культурної політики Японії. [15] Спираючись на зміст цих концептуальних документів, можна співвіднести їх положення з практичною діяльністю в сфері реалізації «м'якої сили». Японія є однією з провідних держав у сфері розвитку дипломатії. За даними Інституту Лоуї на 2017 р. країна має 229 офіційних представництв за кордоном, що не включає відділення Японського фонду в 24 країнах світу (12 зарубіжних офісів фонду розташовані безпосередньо в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні). Японія також є другою за обсягом спонсорства ООН. З 1975 р в Токіо функціонує Університет ООН, підтверджуючи величезний внесок Японії в розвиток освіти по всьому світу. Всі ці дії, офіційні механізми реалізації «м'якої сили», вказують на те, що реалізація інструментів «м'якої сили» в зовнішній політиці Японії є необхідним заходом. Ефективність роботи в цьому напрямку доводить і той факт, що Японія стрімко набирає позиції в міжнародних рейтингах, які

оцінюють стан «м'якої сили» держав. І це здобутки, які враховуються без неофіційних методів реалізації «м'якої сили».

2.2 Неофіційні механізми реалізації «м'якої сили» Японії

Необхідно відрізнити використання прямих або офіційних інструментів «м'якої сили» і непрямих або неофіційних. Під офіційним механізмом реалізації «м'якої сили» слід розуміти державне регулювання сфери зовнішньої політики публічної дипломатії, під неофіційною - неформальні канали рішення зовнішньополітичних завдань в гуманітарній сфері. Поряд з традиційною культурою, широку аудиторію за кордоном в останні роки набуває японська масова культура, перетворившись в могутній метод неофіційної культурної дипломатії. Це добре показує ту важливу роль, яку відіграє культура в реалізації зовнішньої політики Японії в порівнянні з іншими великими державами, а також її досвід і високу кваліфікацію в сфері культурної дипломатії, здатну стати орієнтиром для інших країн, які мають свій культурний потенціал. [16]

Існує думка, що японська масова культура вторинна по відношенню до американської. Справа в тому, що загальна структура масової культури була запозичена японцями у США. Однак в цю структуру японці вклали свій, досить самобутній зміст, і тому сучасна японська музика і масова література починають завойовувати не тільки азіатські, але також американські та європейські ринки. Цього ніколи не сталося б, якби вони були тільки повторенням вже існуючих зразків західної культури. Справа в тому, що основна особливість японської культури полягає в її гнучкості та сучасному характері, в її здатності, зберігати зміст і багатство азіатської культури, одночасно з цим відповідати потребам всіх верств сучасного суспільства.

Таким чином, Японія може однаково ефективно виступати в обох якостях: як держава зі справді азіатськими цінностями і як держава Заходу, адаптуючись. Більше того, манга- і аніме-фани стали провідниками японської

культури в своїх країнах, таким чином реалізували план культурної дипломатії, а саме: надання творчим особистостям можливості відвідування Японії для ознайомлення з її культурою, з перспективою перенесення цього впливу на батьківщину. Цікаво те, що в бюджеті країни на 2019 рік, в рамках державної програми по поширенню культури Японії за кордоном, манга і аніме займають лідируюче положення. [17] Японські експерти виходять з наступного: для того, щоб створити реальні культурні обміни і сприяти тому, щоб всі громадяни неяпонського походження побачили виключно сильні сторони Японії, не можна обмежуватися тільки організацією виставок японського мистецтва, постановкою традиційних драматичних вистав і проведенням лекцій для неяпонської аудиторії. Треба ще використовувати неофіційні механізми реалізації культурної дипломатії.

Кажучи про мистецтво в цілому, яке може відноситися як до офіційного механізму впливу, так і до неофіційного, слід розуміти, що саме теоретично розділяє ці два поняття. Наприклад, формування виставки японського мистецтва, запровадженої Міністерством культури Японії, відноситься до офіційного механізму, так як йде інституційний вплив. [18] З іншої сторони, якби цю виставку сформували митці, не отримавши фінансування, не роблячи промо через теле-, радіостанції – вона б була неофіційним методом реалізації «м'якої сили». Так у 19 столітті, коли й не було мови про впровадження політики «м'якої сили», Японія вплинула і дала поштовх усьому західноєвропейському мистецтву неофіційним методом, а саме експортом японського мистецтва, який не був пов'язаний з культурною стратегією влади. А ось коли у середині-кінці 20 століття влада Японії почала фінансувати культурно-митецькі обміни, ці методи вже почали розцінюватися як культурна дипломатія.

Вироби японської одяжі і страви національної кухні-також є вагомими складовими японської поп-культури. Це все також допомагає реалізовувати політику «м'якої сили». В останні роки японські модельєри зробили рішучий крок у бік світового визнання: імена Іссей Міяке, Едзі Ямамото, Рей Кавакубо

та інші-знають усі. Однак мова йде про дизайнерів, які працюють за кордоном (переважно в Парижі) і для зарубіжних покупців, тоді як в самій Японії фаворитами є зовсім інші імена і інші стилі. Більш того, японська мода за кордоном - це штучні товари, в основному доступні тільки еліті, тоді як масова продукція для внутрішнього японського ринку продукується здебільшого в Китаї, хоча і на японському обладнанні під контролем японським фахівців. [19] При такому стані речей у Японії, мабуть, не так багато шансів сьогодні успішно конкурувати з такими визнаними центрами моди, як Франція, Італія і США.

Що стосується національної кухні, то тут простору для реалізації можливостей японського бізнесу, здавалося б, куди більше: японські популярні страви проникли сьогодні мало не в усі країни світу. Прагнучи увійти в трійку лідерів, японці розуміють те, що Франція і Китай вже протягом не одного десятиліття років утримують стабільну монополію в цій сфері: створена світова культура французької та китайської кухні, фундамент яких важко підірвати. Та й такого завдання у японців не має. Зростаюча популярність японської кухні в Європі і Америці, де суші вважаються модною і здоровою їжею, призвела до того, що за межами Японії відкрилося більше 30 тис. барів і ресторанів. Тільки у Великобританії за останні сім років їх число потроїлося і перевищило 600. [20]; [21] Це дуже великий бізнес, який працює на країну не тільки економічно, але й політично. Слід відмітити, що розміщення американських баз на території Японії, після Другої світової війни, теж частково можна розцінювати, як прояв «м'якої сили», але вже з боку США. Так як американська культура входить у симбіоз з японськими реаліям, це все відображається на результативності прояву японської культурної пропаганди. У цьому питанні Японія діє згідно «теорії ігор». Якщо японська влада напругу захоче понизити вплив, наприклад, американської кухні на японську, то отримає таку ж саму відповідь на території США. Тому набагато ефективніше утримувати баланс, роблячи сам продукт, бренд – цікавішим, навіть при вільному виборі.

Неофіційним механізмом реалізації «м'якої сили», на нашу думку, також можна назвати і малий або середній бізнес. Продукування різного роду продуктів, під національним брендом, саме в контексті малого та середнього бізнесу, можна віднести до неофіційного механізму, як відзначають деякі науковців. Великі міжнародні японські компанії не можуть відноситися до цього списку, через їх співробітництво з владою. [22] В цілому, багато теоретиків «м'якої сили», відносять увесь бізнес до офіційних механізмів. Проте, на нашу думку, слід розділяти розміри фінансування і роль влади у цій системі, стосовно малого та великого бізнесу. Реалізація малого бізнесу в інших країнах надає асоціативний ряд, який є фундаментальним механізмом у «м'якій силі», адже за допомогою нього формується позитивне або негативне уявлення про певного політичного суб'єкта. Слід зазначити й фінансову сторону цього механізму, адже податки, які платять керівники малих і середніх бізнесів, іноді осідають в Японії, таким чином роблячи свій внесок в економіку країни. [23]

Іншим методом впровадження неофіційних методів «м'якої сили» є музика. Після поразки Японії у Другій світовій і підписання капітуляції країна була в глибокій кризі, як фінансовій, так і культурній. З фінансової кризи японці вибралися швидко. А ось з культурою все було трохи складніше. У цей період (до середини 1980-х) найбільш поширеними видами комерційної музики була американська музика і народні пісні Японців. [24] Популярність музичних японських груп була локальна, і добитися значного успіху можна було двома способами - або виконуючи народну музику, або записуючи пісні для аніме, кіно і телебачення. Останній варіант виявився найбільш плідним для комерціалізації музики. Нові виконавці, використовуючи прогресивні західні музичні технології і знання особливостей національного японського менталітету, почали конкурувати з американськими виконавцями, поступово витісняючи їх з масового ринку. Фактично, до початку 1990-х японські групи завоювали популярність не тільки в самій Японії, але і почали просування на всю Південно-Східну Азію, підкоряючи своєю майстерністю нові країни. До

цього також можна додати й музику для комп'ютерних ігор, аніме та серіалів. [25] Цей фактор дуже добре впливає на вибудовування образу японців, як дуже талановитих людей. Варто також відмітити караоке, яке бере початок саме з Японії. Існування караоке у кожному навіть маленькому місті-максимізує шанс, що люди зацікавляться його походженням, таким чином зможуть знайти інформацію про Японію та її традиції.

Ну і наостанок, звісно потрібно відмітити аніме-культуру, про яку ми розповідали в контексті економіки країни та впливу на неї поп-культури. Основними джерелами просування японської культури, звичайно ж, є манга та аніме. Ці творчі напрямки стали візитною карткою японської культури в інших країнах. Шанувальниками аніме в Японії є, як і маленькі діти, так і дорослі. Саме ця вікова характеристика фанатів цієї культури робить аніме дуже вигідним і вдалим методом адаптації японської політики в інших країнах. [26]

Японія почала активно впроваджувати міжнародні прем'єри та адаптувати японську аніме-традицію для західних країн, де аніме є надзвичайно популярним. Зробивши цей художній прояв інтуїтивно зрозумілим для іноземних глядачів та інтегрувавши традиції різних континентів в японський контекст, аніме-культура почала бути культурним здобутком усього світу, без кордонів. [26] Вся ця покрокова політика впровадження механізму «м'якої сили» відіграла важливу роль у культурній інтеграції Японії на міжнародну політичну арену. Японія отримує міжнародний імідж через популярність продуктів аніме і манги. Так як вони були історично вироблені в Японії, то і про якість їх не може і бути сумнівів. Фанатів даної культурної ланки з кожним роком стає все більше. Бути фанатом аніме не означає, що людина дивиться тільки мультфільми або читає лише комікси. Реалізація ідей, щодо власних коміксів, фан-арти, переодягання в костюми улюблених персонажів, все це лише видима частина японської культури. Щороку проводяться аніме-фестивалі, вечори кіно, присвячені японській анімації, культурні заходи, щодо манги. Захоплення даними поп-культурами пробуджує інтерес до самої Японії, її мови і культури. Ті, кого

називають фанатами аніме часто починають вивчати японську мову, саме для того, щоб дивитися мультфільми в оригіналі. Існує не безпідставна думка, що переклад японської мови може значно погіршити суть аніме, через лінгвістичні традиції різних країн. А вже через вивчення мови люди починають слухати японську рок- і поп-музику, що призводить до вивчення культури Японії, і як наслідок, до залишення людського ресурсу в країні. Аніме та манга не тільки мають вплив на молоде покоління Японії, але і орієнтовані на молодь усього світу. В якійсь мірі, все це певний тактичний хід Японії, на шляху до культурної експансії. [27]; [28]

Для сучасної Японії вже не стоїть питання про поділ своєї культурної продукції на «національну» і «глобальну». У своїй культурній політиці, яка характеризується зростаючою активністю, Японія виступає в якості креативної сили, здатної формувати глобальні культурні феномени, відштовхуючись від свого національного сприйняття світу. Технології надають можливість практично миттєвої адаптації будь-якого національного продукту до будь-яких місцевих умов. При цьому прорив Японії в культурній глобалізації багато в чому був забезпечений тим, що творці різних брендів в цій сфері зуміли відсунути на другий план національний аспект, розраховуючи не тільки на ближчий азіатський світ, але і на нове покоління в цілому, для якого телебачення і комп'ютер є визначальними джерелами формування культурних цінностей і духовних інтересів.

Фактично сьогодні Японія і ідеологічно, і комерційно, і технологічно починає формувати нове середовище проживання, в якому національність споживача, в кінцевому рахунку, не важлива. Створюється новий продукт, який носить універсальний характер і забезпечує глобальне проникнення на світовий ринок. Проте, ще існує багато потенційних галузей для впровадження механізму «м'якої сили», в яких Японія не дуже вдало проявляє себе, або через невдалу гуманітарну політику, або через зневіру у деякі напрями культурного життя.

Внутрішня та зовнішня політична ситуація обумовлюють діяльність Японії, щодо використання інструментів «м'якої сили». Цей напрямок діяльності відіграє ключову роль у зовнішній політиці сучасної Японії. Важливість цього підходу зумовила і необхідність вироблення чітких концептуальних основ його реалізації. Маються на увазі усі механізми (в тому числі і неофіційні). Проте, слід зазначити, що важко прослідкувати «офіційність» механізму, так як гроші виділяються владою, у будь-якому випадку. Практичні кроки в цю сторону стали результатом прийняття стратегії «Cool Japan» і Основного плану по просуванню культури і мистецтва, які визначають положення Японії як «культурної наддержави». [11]

На нашу думку, знаходження джерел фінансування культурного життя, для розуміння «офіційності» механізму «м'якої сили», це дуже розпливчатий шлях, який не покаже повної картини зовнішньої політики Японії. Не має різниці, чи йде інституційне фінансування, чи ні. Важливо те, який вплив це надає тій чи іншій державі. Як показало дослідження, сьогодні, маючи таку кількість технологій, вже не можливо відстежити кордон між офіційним та неофіційним механізмом. Саме таке положення речей надає Японії великий потенціал, так як при симбіозі цих двох механізмів, вона впевнено утримає культурне лідерство у світі (за деякими даними) і може впроваджувати культурну систему, в якій влада буде впливати на культурне життя, навіть без жорсткого вторгнення у нього. Звісно існувати опосередковано «м'яка сила» не може, відокремлюючись від «жорсткої», особливо коли мова йде про розуміння ієрархії японцями. Проте саме балансування, яке притаманно японцям з філософської точки зору, надає великі переваги Японії в реалізації «м'якої сили».

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

3.1 Потенційні галузі для впровадження механізму «м'якої сили»

Японія дуже вдало показує себе в сфері мистецтва, кіноіндустрії, економічного розвитку, технологій. Проте, це не всі напрямки в яких Японія могла б добитися успіху. Беручи до уваги напрямки, в яких сусіди Японії мають добрі відзнаки на міжнародній арені, можна припустити, що витрачаючи різного роду ресурси, японці могли б посперечатись за перше місце. В цілому азійський контекст впровадження трендів на культурне життя є дуже різноманітним. Майже кожна країна цього континенту відрізняється своєю самобутністю, через політичне та історичне минуле, чого не можна сказати про європейський континент. Японія вдало показала себе в сфері культурної комунікації з країнами Європи та Америки, проте культурно не так сильно вплинула на своїх сусідів. Звісно, в контексті економічного розвитку, Японія є одним з найбільших фінансових донорів в Азію, проте це більше відноситься до бізнесу та економічної політики, аніж до впровадження політики «м'якої сили». Основними країнами, з яких Японія може підкреслити потенційні галузі для впровадження механізму «м'якої сили», є Китай на Південна Корея. А основними, власне кажучи, галузями є спортивне життя (а саме курс на Олімпійське чемпіонство), поп-музика, медицина та тв-бізнес.

Наприклад, Китай як один із лідерів за кількістю Олімпійських чемпіонів, ще у минулому столітті намагався робити наголос на спортивному житті нації. [29] Спорт у Китаї ідеологічно так економічно фінансується державою. Державним органом при цьому є Центральне управління спорту (колишня Державна спортивна комісія), яке визначає напрями розвитку для всього китайського спорту і при цьому знаходиться під впливом політики Комуністичної партії Китаю. За допомогою спортивних адміністрацій

провінцій і округів, Центральне управління керує спортом, при цьому співпрацюючи з усіма його ключовими структурами: національними тренувальними центрами, науково-дослідними інститутами, вищими навчальними закладами та спортивними школами.[30] Виходячи з цього, можна зробити висновок, що досягнення, отримані КНР-це результат гуманітарної політики та роботи, а не тільки везіння в деяких фізичних характеристиках. Що заважає Японії зробити наголос і на цьому? Так, Японія і так вдало розвиває фізкультурний стан своєї країни, фінансово підтримуючи різні культурно-спортивні ініціативи, проте асоціативно-не існує образу спортсменів-чемпіонів в рядах японців.

Відштовхуючись від досвіду іншого сусіда-Південної Кореї, а саме розвитку музикальної індустрії і її шаленої популярності, Японія може конкурувати і в цьому напрямку теж. Президент Південної Кореї у 2019 році заявив про колосальні дотації, що будуть зроблені в культурну індустрію, а саме в музику. Південна Корея відзначає, що кожен тринадцятий іноземець, що подорожує до Кореї, робить це через популярність корейської поп-музики. [31] Звучання, доступність, свій колорит та масштабність розвитку музикальної індустрії Кореї -не є притаманним лише для цієї країни. Японія, розуміючи популярність цього напрямку, при певній підтримці, легко би змогла зробити свій власний музикальний культ. Це не тільки разовий вклад в економіку країни, а потенційний шанс на створення різних хвиль популярності, але вже під брендом «музикальної Японії». В даний час японці роблять наголос на кіно і аніме, проте саме музикальний фактор в цій творчості робить японське кіно таким глибоким та унікальним. Японія не раз заявляла про наміри розвитку цих напрямів, проте поки бажаного результату не видно. Але, на нашу думку, це тільки питання часу.

Також, беручи приклад з Південної Кореї, медицина- це теж результат вдалої реалізації політики «м'якої сили». Багато людей подорожує до Кореї, розраховуючи на вдалі хірургічні втручання, деякі напрями з яких неможливо отримати в інших азійських країнах. [32] Звісно секрет довгого життя

японців, йде в розрізі з моїм прикладом, проте на нашу думку, це трохи різні речі. Стандартне медичне обслуговування не може стати здобутком позитивного асоціативного впливу на міжнародній арені. Окрім традиційної медицини, мова йде про інновації, які може надати країна, щоб інші люди їхали до неї, і таким чином позитивно відгукувалися про це. Але традиційний спосіб життя японців є прикладом дуже вдалої політики «м'якої пропаганди». Саме спосіб життя японців у всьому світі є візитною карткою довготривалості життя японського народу. Якщо казати про більш сучасні способи впровадження медицини, про медичне страхування та методи лікування- це все не дуже вигідна інформація, щодо Японії. Не дивлячись на те, що медичне страхування в Японії дуже велике, послуги які там надаються могли б бути краще. [33] Звісно японські лікарі-це признані величини у всьому світі, проте більшість з них працює на західні лікарні. Таким чином, у людей немає потреби їхати до Японії, якщо все що їм потрібно можуть зробити ті ж самі японські лікарі, але ближче(а іноді й дешевше, враховуючи перельоти між країнами).

Останньою галуззю, яку би я хотів виділити, в контексті розвитку потенціалу «м'якої сили» Японії, буде телебачення. Всім відомі японські телешоу, заради яких люди їдуть до Японії, або платять гроші, щоб їх кабельне було налаштовано на японські канали. Але будь-яка індустрія, будь-яке досягнення в певній області, не може назавжди залишатися унікальною характеристикою країни, особливо в еру Інтернет. США перейняло всю традицію цих шоу, і як це було й з лікарями-у людей не з'являється мотивації обмінюватися людськими ресурсами, якщо все це можна отримати вдома. [34] Цей феномен широко обговорюється діячами культури Японії: яким чином кіноіндустрія, не дивлячись на весь плагіат-досі утримує свою автентичність, а телешоу-ні? На нашу думку, відповідь на це питання не тільки в державному фінансуванні, а в цілому в змінні підходу до створення цього продукту, у поглибленні в автентичність. Кіноіндустрія, не дивлячись на всі мотиви і антураж, який вдало адаптується в інших країнах, вдало балансує на своїй

унікальності і знаходить різні підходи, у створенні нового матеріалу. [35] В той час, як телебачення Японії стоїть на місці і намагається грати на всіх і тих же прийомах, на яких колись отримало свою популярність. Хоч обидва ці напрями є тісно пов'язані, Японія хоче робити більш глибокий продукт, аніж «візуальний фастфуд». [36] Проте, розважальний контент не завжди має бути банальним. З певною креативною командою та фінансуванням, Японії легко вдасться задати нові тренди та по-новому завоювати і розважальний сегмент в тому числі. Але на все це потрібен час та інституціональна увага. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що консервування певних методів ведення політики «м'якої сили» не завжди вдало впливає на інтернаціональний імідж країни. Іноді потрібно знаходити нові шляхи реалізації цих методів, не триматися за те, що колись принесло свої результати. В глобалізованому світі, як тільки якийсь продукт набирає популярності, це лише питання часу, як швидко він стане не цікавим. І така інноваційна та технологічна держава, як Японія, повинна завжди буди в руслі переадаптації нових підходів, на ще більш нові. Це велика філософія, розуміти у житті «що є твердим, а що порожнім», проте з філософською традицією японців, знаходження нових підходів-це лише питання часу.

3.2. Рекомендації, щодо покращення ефективності політики «м'якої сили»

Японія вдало володіє механізмом «м'якої сили», проте неможливо контролювати й реалізовувати владу без помилок. Іноді не все можна проаналізувати, не на все вистачає ресурсів. Наш практичний розділ почався з галузей, в яких можна впровадити «м'яку силу», чого не було зроблено досі, або в яких тільки починається робота у цьому напрямку.

Проаналізувавши офіційні сайти, що надають інформацію про Японію, стало зрозуміло, що вони не виходять за межі Азійського регіону, таким чином в Європі або США-неможливо наткнутися на усю цю інформацію. Це логічно,

так як японці ставлять пріоритет на живу комунікацію, проте є деякі засоби, які б могли покращити образ Японії на міжнародній арені. Доступність сайтів, а саме адаптація їх на різні мови, окрім французької, англійської та мов сусідів Японії, є впливовим важелем, задля отримання потрібної інформації про Японію іноземцями. Зрозуміло, що це маленький відсоток ефективності, враховуючи глобальні плани на гроші, які виділяються на інші кроки, проте це існує в культурі Японії-концентрація на дрібницях та максимізація шансів, щодо отримання результату.

Наступною рекомендацією буде утримання власних громадян та створення сприятливих умов, задля реалізації власних інтересів. Зрозуміло, що розвиток політики «м'якої сили» існує не лише в Японії, а й у інших країнах. Таким чином, способи утримання своїх громадян від чужого культурного впливу та реалізація цього впливу щодо іноземців-є нероздільними речами. Так як і розвідка не може існувати без контррозвідки-«м'яка сила» не може існувати без протидії «м'якій силі» іншої країни. Інші держави(особливо США, Китай, Росія, Німеччина) також намагаються перейняти японських професіоналів, особливо в контексті технологій та мистецтва. Ні для кого не секрет, що США активно збирає митців у сфері аніме та кіно, так як на американському та всесвітньому ринку дуже великий попит на це. Якщо би мова йшла про країну третього світу, знайти варіанти вирішення виїзду громадян було б неможливо. Проте Японія дуже вдало конкурує на світовому ринку з наддержавами, тому й мотивацію виїзду з боку японців знайти важко. З боку влади потрібно йти на поступки і надавати потрібне фінансування цих галузей, особливо враховуючи те, що люди, які працюють в цих галузях-є по своїй натурі дуже мінливими і їм не має різниці де реалізовувати свої ідеї. Напевно немає якихось варіантів, окрім надання потрібних ресурсів митцям, проте навіть цього достатньо, враховуючи те, що в еру інтернету можна реалізовувати своє бачення будь-де, були б тільки гроші. Таким чином, мабуть ця ситуація зможе створити нову парадигму ведення бізнесу, який стане суто кібернетичною системою і досягнення громадян в їх напрямках-будуть напряду

впливати на масштаб дотацій з боку країни. На нашу думку, враховуючи ієрархічний стан культури в Японії, це саме та модель ведення політики, яка б могла принести ще більше результатів.

Іншим кроком, задля покращення ефективності політики «м'якої сили» Японії, буде збільшення іноземців в країні. На нашу думку, це буде процес, який потребуватиме найбільше грошей, однак, як ми могли бачити, політика «м'якої сили» Японії і культурної харизми працює, отже потрібно ще більше рухатися в цьому напрямку. Мова йде не тільки про житло та фінансування проживання іноземців, а й про місця для розміщення в школах, університетах; про обслуговуючий персонал, який потрібен для іноземців; про кількість ресурсів повсякденного проживання; та й про місце в цілому, так як щільність населення й швидкість життя в Японії відрізняється від інших країн.

Також, в першому підрозділі, було сказано про тему спорту і впровадження образу японців, як дуже спортивної нації(існує такий стереотип про сусіда-Китай). Це, на нашу думку, теж важлива рекомендація, щодо покращення ефективності політики «м'якої сили». Взагалі перейняття деяких кроків зовнішньої політики Китаю або Південної Кореї – є дуже гарною порадою і взагалі завжди актуально для народів з певною культурною схожістю.

Таким чином, повільно просуваючись по вдосконаленню механізмів політики «м'якої сили», можна покращити економічне становище в країні. Усі ці способи реалізації влади допоможуть не тільки в сучасному житті, а й в майбутньому. Саме завдяки тому, що Японія почала розвивати ресурс «м'якої сили» задовго до того, як більшість інших країн зрозуміла, як це працює, японці існують в розумінні всіх інших країн, як дуже стримана та талановита нація. Звісно способи реалізації методів «м'якої сили» в інших країнах відрізняються, проте геополітичне становище Японії, конкурентоспроможне сусідство та увага до дрібниць-дають великий запас сил та потенціал для культурного та економічного розвитку цієї країни.

Концепція м'якої сили була успішно адаптована до японських реалій і включена в зовнішньополітичну стратегію Японії. Сьогодні цей гуманітарний метод ведення політики ефективно використовується в просуванні та поширенні цінностей і традиційної культури Японії за кордоном, а також зміцненні позитивного іміджу країни. Проте є деякі галузі, в яких Японія відстає від країн-сусідів; є галузі, в які треба вкладати ще більше ресурсів, для того, щоб вдало конкурувати на міжнародному рівні. Ефективність іміджевої політики держави та популярність японської традиційної культури за кордоном демонструють потужний потенціал нематеріального впливу - м'якої сили, яким володіє сучасна Японія. Японська влада, розуміючи результативність своєї зовнішньої і внутрішньої політики, не буде кардинально змінювати вектор реалізації методів «м'якої сили». На наш погляд, концепція «м'якої сили» і надалі буде розвиватися в Японії, так як є наглядний результат її впливу. А роблячи висновки з культурної політики інших держав, важко й уявити, якою потужною може стати Японія.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз вказує, що, незважаючи на пріоритет стратегії ведення політики, за допомогою «жорсткої сили», в більшості країн Азії, Західної Європи та Близького Сходу, Японія все ж вміло адаптувала інструменти «м'якої сили», що відкриває величезні можливості для майбутнього країни, в тому числі і в застосуванні іноді не особливо гуманних методів. Цього теж не треба виключати. Проте, збагачені культурними особливостями методи використання «м'якої сили», допомагають країні не втрачати актуальність в міжнародному просторі. Все що потрібно робити, так це адаптувати культурне життя під сучасний світ, а не консервуватися в своїх давніх традиціях. Роблячи висновок з того, як Японія переймається за свої традиції, іноді навіть не намагаючись їх адаптувати до сучасного світу, є ризик того, що ефективність політики «м'якої сили» не покаже себе в найвищому потенціалі.

Проте, Японія інституційно забезпечує застосування національного потенціалу «м'якої сили» і вибудовує довгострокові стратегічні плани своєї культурної експансії, тісно пов'язані з просуванням політичних і економічних інтересів держави. В ході роботи наукова гіпотеза підтвердилася. Повільно, але впевнено Японія поширює свій культурний вплив на увесь світ. У ряді країн, що розвиваються, вона є основним донором, вкладаючи свої ресурси в проекти, спрямовані на нейтралізацію соціальних проблем, проблем економічного зростання і культурних розбіжностей. У розвинених країнах, які не входять до кола країн, які потребують допомоги розвитку, просування японської мови і культури має колосальний успіх, що позитивно впливає на інтерес з боку інших держав, а також на вагомий внесок людського та економічного ресурсу іноземного населення в розвиток інфраструктури Японії.

Для досягнення своїх цілей Японія діє шляхом м'якої пропаганди своїх цінностей, створення позитивного іміджу гуманітарної Японії, фінансової

підтримки, реалізації методів інформування, а не шляхом прямолінійної пропаганди або примусу до співпраці. І це є основною перевагою такої політики. Так виключається виникнення потреб у реалізації своєї сили, як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. Тим не менш, на нашу думку, не треба забувати про те, що Японія, як вагомий технічний гравець, може діяти не завжди гуманно.

Може з'явитися ситуація, коли інші країни, беручи приклад з «м'якої сили» Японії, почнуть також вдало впроваджувати таку ж саму політику. І коли культурне змагання перестане приносити свої результати, через певний баланс у впровадженні цих методів, на нашу думку, саме технічно-силова домінація буде актуальною. І можливо, вже не буди йти мову про гуманітарну Японію. Так, як Японія є державою з чіткою ієрархією, а самі японці за уся історію країни не жили в суто демократичній державі, без жорсткої руки не обійтися. Деякі теоретики стверджують, що прояв м'якої пропаганди можна розцінювати по-різному, і навіть сприймати, як завуальований примус. Я з ними частково згоден. Проте в цілому, виходячи з історичного аналізу, неможливо чітко розмежовувати «м'якість» політики, так як політика, як форма реалізації влади, потребує силових методів, неважливо у якому прояві. Досвід Японії є актуальним і для України, в контексті його застосування, яке включає в себе зміни курсу інститутів «м'якої сили», зміни пріоритетів і використовуваних наративів, для того щоб іноземці хотіли наповнювати нашу країну різними ресурсами.

На наш погляд, вплив цінностей варто розглядати як систематично-вивіреним певною політикою. Якщо брати до уваги незмінні культурні ресурси, то й про аргументацію, в контексті культурної комунікації суспільства- не може йти і речі. Певна система культурних цінностей забирає в учасників комунікації суб'єктність поглядів, роблячи предмет комунікації догматичним. Тобто цінності є об'єктивно правильними для кожного, при тому, що в кожного вони(цінності)-різні. Тому, привабливість, як результат комунікації і конкуренції, можна трактувати по-різному, що надає велике поле

для дискусій, для різних представників різних теоретичних підходів. Саме джерело привабливості вдало конструюється спеціалістами в сфері масових комунікацій, що вдало насаджують суб'єктивну думку для великої кількості людей, при цьому змушуючи їх(людей) відчувати начебто свою індивідуальність. Японія в цьому сенсі має також біполярність поглядів. З однієї сторони, кажучи про офіційні методи реалізації політики «м'якої сили», наголос йде на конкретні цінності. Висновок можна робити з системи фінансування, з курсу, куди фінансування напрямлене. З іншої сторони, кажучи про не офіційні методи реалізації політики «м'якої сили», люди самі вибрали свою систему цінностей, а влада тільки підтримує цей курс. І саме в цьому, на нашу думку, полягає секрет феномену Японії у впровадженні політики «м'якої сили». Класична східна філософія, щодо співіснування розбіжностей з чіткими фактами. Саме акумулюючи те, що ніколи не буде під впливом влади, а саме культурне життя, і з інституціональною допомогою у сферу навчання, Японія вдало балансує на двох, здавалося б різних позиціях: свободи та ієрархії. І саме через це, через культурну спадщину і історичну ментальність, Японії вдається отримувати найвищі світові позиції у впровадженні вдалої політики «м'якої сили». В тому числі і через цей приклад, можна зрозуміти усю проблематику в контексті кореляції жорсткої і м'якої сили. Не завжди наддержави мають володіти механізмами м'якої сили, задля якісної реалізації зовнішньої політики, але у сучасному світі, такі держави вважаються «закритими системами», і теоретично – не можуть існувати довго. Іноді, малі держави отримують певний рух, як суб'єкти міжнародної політики, завдяки вдалій реалізації цих механізмів. Завдяки цьому вони здобувають певну частину економічної незалежності, що надає ваги їх рішенням у зовнішньо-політичному полі.

Підсумовуючи, варто зазначити, що Японія вибудувала правильний політичний курс, впливаючи не тільки на сучасне життя, а й на майбутнє. Вдало балансує між різними рівнями впровадження сили, гуманно відносячись до громадян своєї та інших країн, Японія отримала статус

комунікативної держави, що сильно відображається на всіх політичних рівнях. Неможливо схилити людей любити що-небудь, якщо вони не хочуть. Розуміючи це, Японія зробила наголос на політиці «м'якої сили», не дивлячись на свою традиційну ієрархічність. І роблячи висновок, з проведеного нами дослідження, вибрала вірний курс для своєї країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Nye J. *Soft Power. The Means to Success in World Politics.* – New York: Public Affairs, 2004. – P. 2.
- 2) «М'яка сила» у сучасній світовій політиці: Теоретичні аспекти. Актуальні проблеми міжнародних відносин [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/705/662>
- 3) Snyder J. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations* // Santa Monica: RAND Corporation, 1977. Режим доступу: <https://www.rand.org/pubs/reports/R2154.html>
- 4) Lantis J.S. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism* // *Strategic Insights*. 2005, October. Vol. 1. № 10. P. 5—23.
- 5) Nye J. *When Hard Power Undermines Soft Power.* *New Perspectives Quarterly*, 2004, vol. 21, no. 3, pp. 13-15.
- 6) Nye J. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power.* New York, Basic Books, 1990. 336 p
- 7) Nye J. *Springing Tiger.* [Electronic resource]. Режим доступу: <https://www.indiatoday.in/magazine/cover-story/story/20061002-if-india-can-combine-its-hard-and-soft-powers-it-will-become-a-smart-power-784552-2006-10-02>
- 8) Цунео А. Вибір між «м'якою» і «жорсткою силою» в політиці національної безпеки Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/229566088_Soft_Power_in_Japan's_Security_Policy_Implications_for_Alliance_with_the_United_States
- 9) Королев В. А., Кудрявцева С. С. «Мягкая сила» современной Японии: опыт и направления развития// *Вестник международных организаций.* 2014. Т. 9. № 2
- 10) Матеріали Японського фонду. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.jpff.go.jp/e/about/outline/about_01.html

- 11) Cool Japan Strategy Creative Industries Division of Ministry of Economy, Trade and Industry, 2012. [Electronic resource]. Режим доступу: http://www.meti.go.jp/english/policy/mono_info_service/creative_industries/pdf/120116_01a.pdf
- 12) Japan's Official Development Assistance White Paper. Japan's International Cooperation, 2012. [Electronic resource]. Режим доступу: <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/white/2012/pdfs/all.pdf>
- 13) Політична культура Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://stud.com.ua/163149/politologiya/politichna_kultura_yaponiyi
- 14) Департамент культурної дипломатії Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.mofa.go.jp/policy/culture/public_diplomacy.html
- 15) Парламентська асоціація з просування культури і мистецтва Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.bunka.go.jp/english/policy/foundations/basic_act.html
- 16) Pop-Culture Diplomacy // Ministry of Foreign Affairs of Japan. March 2017. [Electronic resource]. Режим доступу: <https://www.mofa.go.jp/policy/culture/exchange/pop/index.html>
- 17) Культурний бюджет Японії 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/1093754/japan-animation-industry-revenue-by-segment/>
- 18) Soft Power. [Electronic resource]. Режим доступу: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func>
- 19) Катасонова Е.Л. Япония: поп-дипломатия и поп-культура // Мировая экономика и международные отношения, 2009.
- 20) Національна кухня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sites.google.com/site/islandsakura/nacionalna-kuhna>
- 21) Кухня Японії в США. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.myvadesigns.com/brief-history-sushi-united-states-919229>
- 22) Малий бізнес Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://joinjapan.com.ua/ua/blog/osobennosti-vedeniya-biznesa-v-yaponii/>

- 23) Бізнес Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ua-referat.com/Малий_бізнес_Японії_в_порівнянні_з_малим_бізнесом_США_та_РФ
- 24) Музика Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sites.google.com/a/soe.uspi.ru/massovaa-kultura-aponii/home/sovremennaamuzyka-aponii>
- 25) Історія музики Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://info-japan.ru/articles/yaponskaya-muzyka-ot-drevnosti-do-nashih-dney>
- 26) The History Of Anime In Japan. [Electronic resource]. Режим доступу: <https://japanjunky.com/what-is-the-history-of-anime-in-japan/>
- 27) The Evolution of the Japanese Anime Industry. [Electronic resource]. Режим доступу: <https://www.nippon.com/en/features/h00043/>
- 28) A Short History of Anime. [Electronic resource]. Режим доступу: <https://www.tctour.co.jp/info/short-history-anime.html>
- 29) Олімпійські ігри. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.topendsports.com/events/summer/medal-tally/all-time.htm>
- 30) Центральне управління спорту Китаю. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://contemporary_chinese_culture.academic.com/727/State_Sports_General_Administration_%28Sports_Bureau%29
- 31) К-поп. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/937232/south-korea-kpop-popularity-worldwide/>
- 32) Медицина Південної Кореї. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.med.or.jp/english/journal/pdf/2009_03/206_209.pdf
- 33) Медицина Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1226232/>
- 34) Індустрія телебачення та кіно США. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.vault.com/industries-professions/industries/television>

- 35) Індустрія кіно Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.hollywoodreporter.com/news/general-news/tokyo-japans-film-tv-industries-contribute-126b-economy-1252389/>
- 36) Телебачення в Японії. Режим доступу: <https://www.statista.com/topics/7407/media-industry-in-japan/>
- 37) Виклики в культурній політиці Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.jef.or.jp/journal/pdf/167th_cover01.pdf
- 38) Манжола В.А., Коппель О.А., Капітоненко М.Г та ін. Системи міжнародних відносин: навчальний посібник. – Київ: ВПЦ Київський університет, 2007 – С. 9-21.
- 39) Nossel S. Smart Power // Foreign Affairs. – Vol. 83, 2004. – P. 131-142.
- 40) Fukuyama F. The End of History and the Last Man. – New York: Free Press, 1992; Huntington S. The Clash of Civilizations and the Restructuring of World Order. – New York: Simon and Shuster, 1996.
- 41) Diplomatic Bluebook of Japan, 2019.
- 42) Мошняга П.А. Внешняя культурная политика Японии // Власть. 2009. №. 6. С. 159 – 161.
- 43) Cultural Exchange. [Electronic resource]. Режим доступу: <https://www.mofa.go.jp/policy/culture/exchange/index.html>
- 44) Економічні відносини Японія-Узбекистан. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uzbchron.wordpress.com/2015/10/25/6735/>
- 45) Радиков И.В., Лексютина Я.В. «МЯГКАЯ СИЛА» как современный атрибут великой державы // Мировая экономика и международные отношения. 2012. № 2. – С. 19 – 26.
- 46) Шакиров Е.Р. «Мягкая сила» Японии // Дискурс-Пи. 2014. Т. 11. № 2 – 3. С. 141 – 145.
- 47) Chong Alan. Foreign Policy in Global Informational Space: Actualizing Soft Power. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

- 48) Lee, G. The Clash of Soft Powers Between China and Japan: Synergy and Dilemmas at the Six-party Talks. *Asian Perspectives*. 2010. 34 (2). Pp. 113–138.
- 49) The EU and NATO: the essential partners — European union Institute for security studies. [Electronic resource]. Режим доступу: <https://www.iss.europa.eu/content/eu-and-nato-essential-partners>
- 50) The Soft Power 30: A Ranking Of Global Soft Power 2016. [Electronic resource]. Режим доступу: <https://softpower30.com/country/japan/>
- 51) Diplomatic Bluebook (2013) Japan's Foreign Policy in Major Diplomatic Fields. [Electronic resource]. Режим доступу: <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2013/html/chapter3/4efforts.html>
- 52) Sherfinski D. Hillary Clinton: 'Smart Power' Includes 'Showing Respect, Even for One's Enemies'. [Electronic resource]. Режим доступу: <https://www.washingtontimes.com/news/2014/dec/3/hillary-clinton-smart-show-respect-even-enemies/>
- 53) Su Changhe. *Soft Power*. Oxford Handbook of Modern Diplomacy. Oxford, Oxford University Press, 2013, pp. 544- 558.
- 54) McGann J. 2014 Global Go to Think Tank Index Report. Think Tanks and Civil Societies Program. 2015. [Electronic resource]. Режим доступу: http://repository.upenn.edu/think_tanks/8/
- 55) Поняття «М'якої сили» держави та особливості її застосування. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tsiurupa_poniattia.pdf
- 56) Кінематограф Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.wikiwand.com/ru/Кинематограф_Японии
- 57) Світова анімація: Японія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.arthuss.com.ua/books-blog/svitova-istoriya-animatsiyi-yaponiya>
- 58) Кінематограф Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pidru4niki.com/79471/kulturologiya/kinematograf_yaponiyi

- 59) Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / О. П. Гребельник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 432 с
- 60) Про секрети успіху Японської монархії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/pro-sekrety-uspihu-yaponskoji-monarhiji>
- 61) Японське телебачення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukiuki.com.ua/japanese-tv/>
- 62) Імператор Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/Імператор_Японії
- 63) Як улаштоване громадське телебачення в Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://stv.detector.media/suspilni-movnyku-svitu/read/1427/2011-03-31-yak-ulashtovane-gromadske-telebachennya-v-yaponii/>
- 64) Музика Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://znaimo.com.ua/Музика_Японії
- 65) Аніме та Отаку. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://visitjapan.tours/uk/blog/anime-ta-otaku.html>
- 66) Публічна дипломатія США. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2009/4/4.pdf>
- 67) Культурна дипломатія Д.Трампа. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://politicus.od.ua/4_2020/21.pdf
- 68) Ікігаї - сенс життя по-японськи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-44128367>
- 69) Література і мистецтво Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://anime-com-ua.webnode.com.ua/products/litjeratura-i-mistjetstvo-japonii/>
- 70) Особливості традиційного мистецтва Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10383/>
- 71) Мистецтво Японії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sites.google.com/site/yponiaorlova/kultura/2-mistectvo>

72) Культурна дипломатія в часи невизначеності: як відбувся Міжнародний форум культурної дипломатії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://theukrainians.org/kulturna-dyplomatiia/>

73) Культурна дипломатія як інструмент зовнішньої політики сучасної європейської держави. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/1667/1578>

74) Культурна дипломатія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/cultural-diplomacy>

75) Культура як «м'яка сила». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/18080/1/Korniychuk.pdf>

76) М'яка сила. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/69324>

77) Применение культурных инструментов в современной внешнеполитической практике. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-kulturnyh-instrumentov-v-sovremennoy-vneshnepoliticheskoy-praktike/viewer>

78) Капітоненко М. Силовий фактор у міжнародних відносинах: парадигми, теорії, концепції // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка : Міжнародні відносини. – 2006. № 33/34. – С. 13-18.

79) Филимонов Г.Ю. Неофициальная внешняя культурная политика как компонент «мягкой силы» США // США-Канада: экономика, политика, культура. 2007. № 4. С.69-82.

80) М'яка сила як інструмент зовнішньої політики Китаю. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://adastra.org.ua/blog/myaka-sila-yak-instrument-zovnishnoyi-politiki-kitayu>